

«БІЛЕ РАБСТВО» ЯК ОДИН ІЗ НАЙПОШИРЕНІШИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ЗЛОЧИНІВ

Панічевська А.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

В статті автор розглядає проблему торгівлі людьми. Робить акцент на причинах виникнення, механізми здійснення та способах примусу. Висвітлюються теоретичні і практичні питання співробітництва держав у боротьбі з торгівлею людьми на міжнародному і національному рівні. Пропонуються способи підтримки постраждалих. Надаються пропозиції щодо можливого покращення співпраці у цій сфері.

Ключові слова: торгівля людьми, міжнародне право, Загальна декларація прав людини, Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, жертва, протидія торгівлі людьми.

Актуальність теми. Торгівля людьми – одна з найбільших проблем сучасності. Жертвами щорічно стають мільйони людей. Ця проблема стосується не лише України, а й усього світу. Спостерігається тенденція поширення такого явища, як торгівля дітьми, з метою їх використання для примусової праці, жебракування, сексуальної експлуатації, поширення наркотиків та інших форм злочинної діяльності. Збільшується і кількість випадків торгівлі чоловіками з метою експлуатації праці.

Грунтовні дослідження проблеми торгівлі людьми містяться у працях юристів з усього світу. Передусім, це: Д. Вей, Шеллі Луїз, Д. Лейдхольд, Рональд-П'єр Паринго, Майкл Спектер, І.К. Сухоплюєв, С. Хубнерова, А. Шленхард та ін.

«Торгівля людьми» означає найм, перевезення, переміщення, приховування або прийняття осіб, із використанням погрози або сили чи інших форм примусу: насильницького викрадення, обману, шахрайства, зловживання владою або безпорадним станом, отриманням плати чи вигоди для досягнення згоди особи, що має владу над іншою [7]. Так, Національною поліцією України протягом 2014–2016 років виявлено 335 кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми (у 2014 році – 109, у 2015 році – 111, у 2016 році – 115), не враховуючи показники про осіб, яким повідомлено підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми.

У відповідь на зростання злочинності у зазначених колах відносин, 7 листопада 2017 року Верховна Рада України розглянула 3 законопроекти, у яких пропонується посилити відповідальність за статтею 149 Кримінального кодексу України «торгівля людьми», те ж саме зробити для підприємств, які надають посередницькі послуги для працевлаштування за кордоном. «Крім того, посилити відповідальність та розширити обов'язки дипломатичних служб, які мають контролювати процес працевлаштування наших громадян закордоном, перевіряти наскільки люди захищені, чи офіційно заключні договори тощо», – зазначила нардеп від БПП та представник Президента у ВР Ірина Луценко. До того ж, Кабінет Міністрів України виніс законопроект, яким встановлюються додаткові гарантії статусу людям, які стали жертвами торгівлі.

Суттєвим залишається це питання і на міжнародному рівні. Торгівля людьми – це багатомі-

льярдна індустрія, яка є надзвичайно прибутковою. Так, на світовому рівні жертвами від злочину стали від 21 до 46 мільйонів людей. Нещодавно у Відні була проведена тематична сесія, яка була присвячена темі «Контрабанда мігрантів, торгівля людьми та сучасні форми рабства: належне визначення, захист та допомога мігрантам та жертвам торгівлі людьми». «Святий Престол схвалює поглиблений розгляд таких питань, як торгівля людьми та сучасне рабство, що завдають чимало страждань дедалі більшій кількості жертв у кожній частині світу», – цими словами Майкл Черні, ТІ, заступник Секретаря Відділу у справах мігрантів Дикастерії сприяння цілісному розвитку людини, звернувся до учасників п'ятої тематичної сесії підготовчого процесу прийняття Глобального договору про безпечну, впорядковану та регулярну міграцію, який Генеральна Асамблея ООН планує прийняти у 2018 році.

Хоча таке явище, як работоргівля існувало протягом всієї історії людства, однак наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття торгівля людьми набула величезних масштабів. Це зумовлено наявністю низки внутрішніх соціально-економічних та політичних проблем: матеріальні нестатки населення, привабливість кращих умов життя в іншому місці, політична нестабільність, збройні конфлікти, низькі заробітки більшої частини населення, загальне зниження життєвого рівня та матеріальна незабезпеченість, нестача робочих місць, безробіття, особливо серед молоді (в першу чергу жінок), активізація діяльності міжнародних злочинних угруповань, корумпованість представників різних гілок влади.

Торгівля людьми має транснаціональний характер, оскільки вона охоплює всі регіони та більшість країн. Найпоширенішими країнами призначення для «товару» з України, зокрема для вивезення жінок, є: Туреччина, Росія, Греція, Кіпр, Італія, Іспанія, Сербія, Боснія та Герцеговина, Угорщина, Чехія, Хорватія, Німеччина, Об'єднані Арабські Емірати, Сирія, Китай, Голландія, Канада та Японія [5]. Чоловіки найчастіше експлуатуються в Португалії, Іспанії, Росії та Чехії.

Відповідно до Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, торгівля людьми включає:

1. Дії: вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей.

2. Способи: загроза силою або її застосування, або інші форми примусу, викрадення, шахрайство, обман, зловживання владою або уразливістю положення, або підкуп, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

3. Мета: експлуатація, яка включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів.

Вербування в контексті торгівлі людьми являє собою обман, який може стосуватися країни призначення, виду та умов роботи, умов проживання, заробітної плати. Головне завдання вербувальника – переконати особу виїхати за кордон або в інший регіон та забезпечити цей виїзд. Найпоширенішими шляхами вербування можна назвати наступні: використання особистих зв'язків, оголошення в ЗМІ або на вулицях, через фірми з працевлаштування, через туристичні, модельні, шлюбні агентства або через Інтернет.

Після того, як вербувальники оформили документи, вклали гроші, наступною ціллю є доставити людину до пункту призначення. На цьому етапі часто залучають охоронців. Перетин кордонів здійснюється як легальним, так і нелегальним способом. Останній передбачає приховання особи у багажнику або салоні автомобіля, на даху поїзду чи використанні інших заходів.

Наступна стадія – передача. Після прибуття до країни призначення, особу передають для подальшої експлуатації. Продаж може здійснюватися у присутності жертви, але частіше її передають без повідомлення, де пізніше вона розуміє характер роботи, яка її очікує.

Для того, щоб змусити людину виконувати певні дії, до неї застосовують фізичне або психологічне насильство, або погрожують таким. Також для придушення волі особи можуть використовуватися алкогольні або наркотичні речовини. До способів примусу відносять боргову кабалу, шантаж, погрози та насильство.

Механізм боргової кабали формується ще під час вербування. Здебільшого люди, які бажають виїхати за кордон для працевлаштування, не мають належної суми грошей, щоб оформити документи та здійснити переїзд. Тоді вербувальник все організовує «в кредит» за рахунок майбутніх коштів, які особа буде отримувати після працевлаштування. Внаслідок таких дій, у жертви виникає уявлення існування гарантії, що її забезпечать роботою, проте після завершення всіх операцій її повідомляють про відсутність роботи, а необхідність сплатити кошти залишається. До того ж сума набагато перевищує реальну.

Невід'ємною частиною торгівлі людьми є насильство, яке має дві форми: фізичне насильство і психологічне. Що стосується шантажу, то він переважно застосовується для вчинення дій, які засуджуються суспільством. Наприклад, якщо потерпілих використовують для зйомки у стрічках порнографічного змісту, їх можуть шантажувати опублікуванням компрометуючих фотографій.

Погроза здійснюється наступним шляхом. У особи просять її документи під будь-яким приво-

дом: для перевірки, оформлення чи реєстрації або взагалі силою забирають. Людина, яку залишили без паспорта, легко може потрапити до в'язниці, що є впливовим фактором на свідомість жертви.

Здебільшого потерпілі перебувають під наглядом 24 години на добу, живуть у тому місці, де працюють, обмежені у пересуванні та позбавленні будь-яких засобів зв'язку. Можливості для втечі майже немає, а тому випадки звільнення є індивідуальними, найпоширенішими є втеча, допомога клієнтів, правоохоронних органів або «гарячої лінії».

Особі, яким вдалося звільнитися, отримують комплексну допомогу, яка включає фінансову, надання притулку та спеціалізовані послуги. Фінансова підтримка надається для оплати харчування, медичної допомоги, оформлення документів та проживання. В Україні кошти для зазначених цілей надають неурядові та міжнародні організації. Для різних цільових груп постраждалих мають бути передбачені окремі місця проживання. В нашій державі існують декілька центрів реабілітації потерпілих унаслідок торгівлі людьми. Після надання особі притулку важливим етапом є надання спеціалізованих послуг, які пропонують неурядові консультативні центри. До таких послуг відносять психологічну та юридичну підтримку, допомогу в працевлаштуванні, освіті та охороні здоров'я. Соціальна реабілітація є надзвичайно важливою, оскільки від неї залежить подальше життя людини, її здатність повернутися до звичайного життя.

Внаслідок надзвичайної небезпечності зазначеного злочину, на сьогоднішній день приблизно 180 країн мають законодавство, що дозволяє протидіяти проявам торгівлі людьми. Одним із основних документів, що визначає права людини є Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 року [1] Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у Парижі. Цей документ і нині визначає основні міжнародно-правові стандарти прав людини, дотримуватися норм якої повинна будь-яка держава, що є демократичною і бажає вступити до Організації Об'єднаних Націй [2]. Зважаючи на роль України як члена Ради Європи, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року [3] є надзвичайно важливою у сфері міжнародного права. Україна ратифікувала Конвенцію 21 вересня 2010 року. Цілями її є:

- запобігання і боротьба з торгівлею людьми, гарантування гендерної рівності;

- захист прав осіб, потерпілих від торгівлі людьми, розробка належних механізмів захисту й допомоги постраждалим і свідкам, гарантування гендерної рівності, а також забезпечення ефективного слідства і кримінального переслідування;

- сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі з торгівлею людьми.

Важливим є те, що Конвенція створила незалежний механізм моніторингу, щоб оцінити наскільки повно її положення реалізуються на практиці. Цей механізм моніторингу складається з двох елементів: Групи експертів із заходів стосовно протидії торгівлі людьми (ГРЕТА) і Комітету сторін.

ГРЕТА надала ряд рекомендацій органам влади України, щодо вдосконалення державної

політики у сфері протидії торгівлі людьми, зокрема стосовно подальшого розвитку співпраці між представниками державних органів влади та громадськості у зазначеній сфері. У рамках співробітництва України з Радою Європи проводяться численні робочі зустрічі, форуми, семінари, конференції, на яких обговорюються питання щодо заходів з протидії торгівлі людьми.

Незважаючи на те, що відбулися певні зрушення у боротьбі з торгівлею людьми, необхідно вживати й надалі заходів для унеможливлення такої злочинної діяльності. Необхідно створити всебічну транснаціональну стратегію протидії торгівлі людьми та прискорити укладення двосторонніх, регіональних і глобальних угод у цій сфері. Важливим також є чітке планування спільних дій, виходячи з реальної оцінки самої проблеми та готовності співпрацювати різних груп.

Використання традиційних методів протидії інколи є малоефективним. Тому доречним було б запозичення зарубіжного досвіду стосовно проведення «особливих» слідчих дій, наприклад, використання агентів під прикриттям. Це стало б можливим після вдосконалення чинного КПК України.

Із метою підвищення ефективності опору злочинності необхідно створити та поширити на території усієї держави систему баз даних та обрати державний орган або підрозділ, що буде відповідальним за взаємодію у сфері боротьби з торгівлею людьми, а також за впровадження дієвої системи моніторингу.

Для викоренення причин цього явища потрібно підвищити рівень обізнаності громадськості. Працівники Державної прикордонної служби можуть надати відомості про нові тенденції, способи та шляхи вивезення людей, сфокусувати увагу суспільства на конкретних ситуаціях, які

можуть призвести до торгівлі людьми, а саме згода на неофіційне працевлаштування за кордоном або на нелегальному виробництві, згода перетнути кордон нелегально, згода працювати «під замком» (без права піти з місця роботи), згода платити штрафи за помилки в роботі, навіть якщо пропозиція надійшла від людини, якій можна довіряти, ставити у приклад конкретні історії постраждалих.

Слушним є ідея поширення серед населення рекомендаційних листів, що містили б наступну інформацію: 1) нікому, окрім офіційних службовців, не віддавати ідентифікаційні документи, і краще мати при собі їх копії; 2) трудовий договір укладається зрозумілою для особи мовою у двох примірниках, і один залишається у неї; 3) для працевлаштування оформлюється робоча віза, а не туристична чи гостьова; 4) термін законного перебування на території іншої держави вказаний у візі, і не слід погоджуватися на послуги незнайомих на продовження терміну.

Таким чином, у суспільстві дедалі глибше укорінювалося б усвідомлення того, що свобода і людська гідність є не тільки загальнолюдськими цінностями, а й основою процесів розбудови цивілізованої держави, вироблення та реалізації її зовнішньої і внутрішньої політики, політики національної безпеки. Сьогодні права людини є загальнолюдською цінністю. Вони закріплені в багатьох міжнародно-правових документах. Багато з них ратифіковані Україною.

Як бачимо, проблема залишається невирішеною, відносини у цій сфері – напруженими, а механізмів і заходів боротьби, як виявляється, не достатньо. Це і не дивно, адже проблема торгівлі людьми має глибоку і давню історію, упродовж якої спостерігаємо неоднакове ставлення суспільства до неї.

Список літератури:

1. Загальна декларація з прав людини (1948 рік). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (2000 рік). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_789
3. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005 рік). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_858
4. Кримінальний кодекс України (Київ, 2001 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Куц В.М. Гармонізація європейського законодавства про відповідальність за торгівлю людьми // Вісник НУВС (Харків, 2001 р.) – 2000. – Вип. 11. – С. 22–24.
6. Максута М.М. Вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо запобігання та боротьби із торгівлею людьми // Вісник НУВС – Х.: «Регіон-інформ», 2000. – С. 45–48.
7. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, торгівля людьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_791

Паничевская А.В.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

«БЕЛОЕ РАБСТВО» КАК ОДИН ИЗ САМЫХ РАСПРОСТРАНЕННЫХ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Аннотация

В статье автор рассматривает проблему торговли людьми. Делает акцент на причинах возникновения, механизме осуществления и способах принуждения. Освещаются теоретические и практические вопросы сотрудничества государств в борьбе с торговлей людьми на международном и национальном уровне. Предлагаются способы поддержки пострадавших. Предоставляются предложения по возможному улучшению сотрудничества в этой сфере.

Ключевые слова: торговля людьми, международное право, Всеобщая декларация прав человека, Протокол о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, жертва, противодействие торговле людьми.

Panichevs'ka A.V.

Yaroslav Mudryi National Law University

«WHITE SLAVERY» AS ONE OF THE MOST PUBLIC TRANSNATIONAL CRIMES

Summary

The author considers the problem of human trafficking. Makes emphasis on the causes of the occurrence, the mechanism of implementation and the methods of coercion. Covers the theoretical and practical issues of cooperation of the states in the fight against human trafficking at the international and national level. The article suggests ways to support victims. Provided suggestions for possible improvement of cooperation in this field.

Keywords: human trafficking, international law, the Universal Declaration of Human Rights, the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, the victim, counteraction to human trafficking.